

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Филологически факултет

Катедра по английска филология

Кристина Крислова

**МОДАЛНОСТ И ЮРИДИЧЕСКА УПОТРЕБА НА *SHALL* И *MAY*
И ТЕХНИТЕ ЕКВИВАЛЕНТИ
НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК В ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО НА ЕС**

АВТОРЕФЕРАТ

Научен ръководител: доцент Михаил Грънчаров

Рецензенти: проф. д-р Мария Костова Илиева
доц. д-р Христо Стаменов

Област на висшето образование 2. Хуманитарни науки
Професионално направление 2.1. Филология
Докторска програма: Германски езици: английски език

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 15.06.2018 г. в Ректората на ПУ „Паисий Хилендарски“ от 14 часа в Заседателната зала, ет. 1.

СЪСТАВ НА НАУЧНО ЖУРИ:

Външни членове за Пловдивския университет:

1. **Професор д-р Мария Костова Илиева** – Варненски Свободен Университет „Черноризец Храбър“, област на висше образование 2. Хуманитарни науки; Професионално направление 2.1. Филология, Научна специалност: Латинска правна терминология и казуистика;
2. **Професор д-р Румяна Балинова Годорова** – Шуменски университет „Св. Константин Преславски“, област на висше образование 2. Хуманитарни науки; професионално направление 2.1. Филология – Германски езици (Съвременен английски език);
3. **Доцент д-р Гинка Иванова Пенакова** – ВТУ „Св. св. Кирил и Методий, област на висше образование 2. Хуманитарни науки; професионално направление 2.1. Филология – Германски езици (Съвременен английски език);
4. **Доцент д-р Христо Маринов Стаменов** – Софийски университет „Св. Климент Охридски“, област на висше образование 2. Хуманитарни науки; професионално направление 2.1 Филология – Германски езици, Съвременен английски език (Морфология);

Вътрешни членове за Пловдивския университет

5. **Доцент Михаил Страшимиров Грънчаров** – Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, област на висше образование 2. Хуманитарни науки; професионално направление 2.1 Филология – Германски езици, Съвременен английски език (Синтаксис).

Резервни членове:

Вътрешен за Пловдивския университет:

1. **Доцент д-р Константин Иванов Куцаров** – ПУ „Паисий Хилендарски“, Катедра по български език, област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Български език);

Външен за Пловдивския университет:

2. **Доцент д-р Снежина Любозарова Димитрова** – Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Област на висше образование 2. Хуманитарни науки, научна специалност Германски езици (Съвременен английски език – фонетика и фонология, речеви бази данни и акустичен анализ на реч).

Дисертационният труд се състои общо от 196 стр., от които 174 стр. са научен текст, разпределени в 4 глави и заключение; останалите 22 стр. включват цитирана и обща литература и приложения.

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод.....	4
ЮРИДИЧЕСКИЯТ ЕЗИК И ЮРИДИЧЕСКИТЕ ТЕКСТОВЕ.....	7
1. Езикът в правото и юридическите текстове.....	7
2. Юридическият език в националните и наднационалните правни системи.....	8
3. Английският език в законодателството на ЕС.....	9
4. Структура на законодателните актове на ЕС.....	11
ОБЩ ПРЕГЛЕД НА МОДАЛНОСТТА В АНГЛИЙСКИЯ ЕЗИК.....	12
1. Основни понятия, свързани с модалността.....	12
2. Видове модалност в езика – теории.....	13
СЕМАНТИКА И ПРАГМАТИКА НА МОДАЛНИТЕ ГЛАГОЛИ <i>SHALL</i> И <i>MAY</i> И ТЯХНАТА ЮРИДИЧЕСКА УПОТРЕБА.....	16
1. Значения и употреба на <i>SHALL</i> в съвременния общоупотребим английски език и в юридическия английски език.....	16
2. Модалност и прагматични функции на <i>SHALL</i> в законодателните текстове на ЕС.....	18
3. Значения и употреба на <i>MAY</i> в съвременния общоупотребим английски език и в юридическия английски език...	23
4. Модалност и прагматични функции на <i>MAY</i> в законодателните текстове на ЕС.....	24
СЪПОСТАВИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА УПОТРЕБАТА НА <i>SHALL</i> И <i>MAY</i> В АНГЛИЙСКИТЕ И БЪЛГАРСКИТЕ ВЕРСИИ НА ЗАКОНОДАТЕЛНИТЕ АКТОВЕ НА ЕС.....	26
1. Анализ на конструкциите с модалния глагол <i>SHALL</i> в законодателните текстове на ЕС.....	26
2. Анализ на конструкциите с модалния глагол <i>MAY</i> в законодателните текстове на ЕС.....	31
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	35
ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	37
БИБЛИОГРАФИЯ НА ЦИТИРАНАТА В АВТОРЕФЕРАТА ЛИТЕРАТУРА.....	38
ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	40

УВОД

Обект на изследването са английските модални глаголи *shall* и *may*, техните значения и употреба не изобщо в съвременния английски език, а преди всичко в юридическия език (език за специални цели) в съпоставка с българския език.

Не е обект на изследването употребата на модалните глаголи *shall* и *may* в общоупотребимия английски език. Въпреки това ще бъде коментирана употребата им в съвременния английски език, за да бъде съпоставена с тази в юридическия английски език. В това изследване няма да бъдат анализирани други законодателни текстове освен регламенти и директиви. При модалните глаголи няма да бъдат анализирани други освен *shall* и *may*, но ще бъдат давани примери с други модални глаголи, които са необходими при изясняването на спорни значения.

Обхват на изследването Семантичното описание на английските модални глаголи е извънредно трудна задача поради семантичните и синтактичните им обособености. За да има по-прецизно семантично описание, подходът трябва да бъде смесен:

- да бъдат определени най-общите граници на семантичната и морфосинтактичната характеристика на съответната система като цяло;
- да бъдат дефинирани и конкретизирани индивидуалните свойства на всеки елемент от системата;
- да се определи характерът на отношенията, съществуващи между елементите на системата;
- езиковите единици да се разглеждат в динамичен аспект, от гледна точка на конкретната им проява в действителния комуникативен процес (Лейкоф 1972, Хъдълстън 1974, Дейвис 1979).

Източници в това изследване са използвани законодателните текстове от вторичното законодателство на ЕС – **регламенти** и **директиви**, които се публикуват на официалния сайт на Европейския съюз. За примери в теоретичната част на труда са използвани и други видове законодателни актове на различните правни системи.

Цели на изследването са значенията и употребата на модалните глаголи *shall* и *may*, защото те са най-често използваните глаголи в правните актове на английския език и от предишни изследвания се твърди, че *shall* е модален глагол, който затруднява тълкуването на правните текстове, поради различните значения, които му приписват лингвисти и юристи.

Подцели:

- Съпоставка на английския и българския юридически език. Съпоставката се извършва в контекста на особеностите на правните системи в света и отражението, което те имат върху структурата на правните актове (англосаксонска правна система, континентална правна система и правната система на Европейския съюз);

- Съпоставка на модалните глаголи в два корпуса АЕ/БЕ и извеждане на нормативно правило за употреба на модалните глаголи;
- Съпоставителен функционално-семантичен анализ на видовете контекст, в които се срещат тези модални глаголи.

Мотив за написването Модалността е една от най-сложните и противоречиви езикови категории. От години тя е обект на изследване от много учени, но все още липсва единомислие по много въпроси относно нейната същност. Изследванията върху модалността в английския език от чужди учени – лингвисти са многобройни. Важно е да се отбележи, че от българска страна има твърде малко съпоставителни изследвания между английския и българския юридически език, в частност изследването на модалността в езика на правото. През последните години и по-специално след приемането на България в Европейския съюз от все по-голямо значение става доброто познаване и прилагане на законодателните актове на ЕС, които са задължителни за държавите членки и засягат всички европейските граждани. Правните актове и езикът, използван в тях, имат свои собствени езикови особености при написването им и затова доброто им познаване би улеснило тълкуването, прилагането и транспонирането на европейски правни актове в националното законодателство. Модалните глаголи са една малка част от езиковите средства, които се използват за съставянето на тези актове, но са от голямо значение за разбирането и тълкуването на текста, а правилната им употреба само улеснява превода им на други езици. Това ни кара да смятаме, че в юридическия език, който е и нормативно нюансиран, за разлика от книжовния език, модалните глаголи биха затруднили комуникацията и тълкуването на текста и оттук можем да заключим, че съпоставително изследване на категорията от лингвистично-правен аспект е от обективна необходимост. Въпреки че нашият интерес е насочен към конкретни езикови характеристики на юридическия език, вярваме, че общият културен контекст определя използването на тези езикови средства и е нужно цялостен анализ на текстовете, в които се срещат. За тази цел използваме конкретен текстов корпус.

Методи на изследването

За целите на настоящия труд е използван един по-комплексен и съвременен подход. Направените анализи се базират на резултати, получени след:

- Морфо-синтактичен анализ на модалните конструкции с *shall* и *may* и техните преводни еквиваленти на български език;
- Семантичен анализ на модалните глаголи *shall* и *may* в съвременния английски език и в юридическия английски език;
- Прагматичен анализ на текстове, използвани за изследването;
- Корпусен анализ (Corpus Linguistics). Корпусът може да бъде безценен източник за тестване на лингвистични хипотези, които са основни за функционално-семантичните теории на граматиката.

В текста са използвани следните съкращения:

- **CVMP** – Compound Verbal Modal Predicate (съставно глаголно модално сказуемо)
- **CVMNP** – (Mixed) Compound Verbal Modal Nominal Predicate (сложно съставно модално именно сказуемо)
- **IntPhr** – Intervening Phrase (вметната фраза)
- **IntPhr (PVP)** – Intervening Phrase in Passive Voice Predicate (вметната фраза (страдателен залог на глагола)
- **NegCVMP** – Negative Compound Verbal Modal Predicate (отрицателно съставно глаголно модално сказуемо)
- **NegCVMNP** – Negative (Mixed) Compound Verbal Modal Nominal Predicate (отрицателно сложно съставно модално именно сказуемо)
- **PhP** – Phraseological Predicate (фразеологично сказуемо)
- **PVP** – Passive Voice Predicate (страдателен залог на глагола)
- **N** – Noun (съществително име)
- **Adj** – Adjective (прилагателно име)
- **PP** – Prepositional Phrase (предложна фраза)

- ОПР – Общо практическо ръководство

ЮРИДИЧЕСКИЯТ ЕЗИК И ЮРИДИЧЕСКИТЕ ТЕКСТОВЕ

1. Езикът в правото и юридическите текстове

Правото и езикът си приличат по това, че са нормативни системи. В своята ежедневна работа юристите невинаги осъзнават важността на факта, че освен на правните норми, те дължат подчинение и на нормите на юридическия език (Ташев 2001: 74).

Юридическият език е самостоятелен език и притежава редица особености. В него се използват правилата на синтаксиса на съответния национален език. Значителна част от термините имат в правния език семантично съдържание, различаващо се от общоупотребимото. Присъщите му особености (семантични, синтактични и прагматични) ясно разграничават юридическия език от естествения език, на чиято основа първият се изгражда и функционира. Юридическият език е изразен основно със средствата на съответния естествен език.

Съществуват няколко безспорни изисквания към юридическия език, по които теоретици и практики са единодушни независимо от националността и езика им и от конкретния юридически език, който използват или изследват. Обяснението за това единомислие е, че навсякъде правото е призвано да служи на гражданите и следователно да бъде разбрано от всички, което налага универсални изисквания към юридическия език и правните актове.

Юридическият език използван в правните актове трябва да бъде:

- ясен за разбиране, недвусмислен;
- прост, стегнат, изчистен от излишни елементи;
- точен, да не поражда колебание в съзнанието на читателя.

Това се прави с оглед основните принципи на правото. Един от тях е „равенство на гражданите пред закона, в смисъл че законът трябва да бъде достъпен и разбираем за всеки“ (ОПР 2008: 10).

Юридическият език намира място в различните видове юридически текстове. Като обща характеристика на юридическите текстове може да се посочи логичната подредба на съдържанието и обективността на изказа, така че да няма неправилно тълкуване и двусмислие. Това е език от съобщителни изречения с глаголи в 3 л. ед. ч. или с безлични и възвратни глаголи. Синтаксисът е сложен, защото изреченията се опитват да обяснят всичко с най-големи подробности. В един параграф може да има много нови редове и изброявания, специализирани термини, латински изрази и клишета, повторенията не се избягват, а напротив, ключови понятия могат да се повтарят многократно. Лексиката в юридическия текст е предимно абстрактна, независимо че в някои дисциплини може да бъде и много конкретна (Илиева 2014: 97).

В писмения юридически език се прави разграничение между две основни функции – регулативна (*прескриптивна*) и информативна (*дескриптивна*) функция и следователно има предписващи и описващи текстове

(Шарчевич 2000: 9). По-късно се разграничава и перформативната функция на тези текстове наречена от юристите *конститутивна*.

Според Шарчевич (Шарчевич 2000: 9) „Юридически текстове, чиято основна функция е прескриптивна (предписваща), включват закони и подзаконови нормативни актове, международни договори и конвенции. Тези текстове са регулативни инструменти, съдържащи в себе си правни норми. Следователно те са нормативни текстове, които предписват определен курс на действие, с което един правен субект трябва да се съобрази; ако не, той ще бъде санкциониран.“ Нормативните текстове са насочени към регулиране на поведението на своите адресати като предписват активно поведение (задължаващи), пасивно поведение (забраняващи), или възможност за активно поведение при наличие на обща забрана или обратното (разрешаващи)¹.

Чисто описващите правни текстове са „съставени от представители на правната доктрина под формата на правни мнения, учебници, статии и др.

2. Юридическият език в националните и наднационалните правни системи

Когато говорим за юридическия език като обект на изучаване трябва да има предвид разликите в стиловете, с които двете основни национални правни системи на съвременността си служат при изработването на нормативни актове.

Две са основните правни системи – континенталната правна система (Continental law/Civil law), която е основана на римското право и обхваща много от европейските държави без Обединеното кралство, и англосаксонската правна система (Common law), която се основава на правния прецедент и обхваща държавите от Британската Общност. Заради големия брой различни държави, използващи основните правни системи, има отражение начинът, по който се съставя и използва правният дискурс. Двете правни системи имат различни методи за съставяне на нормативни актове. При нормативните актове на англосаксонското право изреченията са дълги, използва се специална лексика, която много често бива дефинирана и разяснявана, докато при континенталната правна система изреченията са значително по-къси и се използват общоупотребяеми думи от всекидневната реч².

Третата правна система, която ще разгледаме заради тук анализирани законодателните текстове за анализ, е наднационална правна система или с други думи това е *правото на ЕС*. Правото на Европейския съюз е самостоятелна правна система, която представлява своеобразен правен хибрид,

¹ вж Д. Вълчев, <danielvalchev.com/docs/ТЕМА%207-ОТР.ppt>

² През последните години обаче, актовете, съставяни в държавите от континенталноправната система до голяма степен приспособяват конвенциите си за писане от англосаксонската практика и това се забелязва най-вече в големия брой дефиниции, които се съдържат в законите.

съчетаващ елементи на националната с елементи на международноправната система³.

Източниците на правото на ЕС са изключително разнообразни по вид и в своята съвкупност образуват т. нар общностно достояние (от френския термин – *acquis communautaire*). Независимо от националното право на държавите членки, общностното право не само налага задължения, но и предоставя права, които се превръщат в част от тяхното правно наследство. Както споменахме задълженията и правата, които налага правото на ЕС са от изключителна важност за държавите членки и поради този факт трябва да има голяма прецизност при съставянето на законодателните актове на ЕС. Затова една от основните задачи на съставителите на нормативни актове в ЕС е да намерят терминология, която да е уместна, подходяща и разпознаваема във всичките видове правни контексти, която терминология да не се отнася към различните правни системи на националните юрисдикции.

Сравнителен анализ на особеностите на юридическия английски и юридическия български език

Най- характерните черти на юридическия английски и български език са:

Юридически английски език	Юридически български език
• архаични думи и изрази	• термини и изрази
• латински думи и термини	• латински думи и термини
• повторения на думи, изрази и синтактични констукции	• повторения
• дълги сложно съставни изречения	• дълги сложно съставни изречения
• страдателен залог	• страдателен залог
• модални глаголи и сегашно време	• сегашно време
• официален и безличен стил	• официален и безличен стил
• полисемия	• полисемия
• номинализация	• номинализация

3. Английският език в законодателството на ЕС

Юридическият английски език е различен не само в различните правни системи в света, но също така той се различава и в държавите, принадлежащи към една и съща правна традиция. Не съществува един-единствен, универсален юридически английски език.

³ http://www.bg-pravo.com/2009/11/blog-post_8545.html

При това юридическият английски език не е единен и в различните международни организации. Езикът на закона е свързан със специфична правна система, той е език обвързан от правната система. Има разлики в правните системи, които намират проява в езика, използван за съставянето на правни актове. Следователно няма единен или всеобхватен международен правен речник. Юридическият английски език на ЕС (наречен още „евро“ език или институционален език) не е обвързан с която и да е националност. Той няма за източник определена страна, а е единствено обвързан с правната система на ЕС и в този си смисъл езикът не е културно обвързан.

Затова в европейските институции и в международното право се развива един по-неутрален и необвързан с определена култура правен език.

Освен познаването на специфичните лингвистични термини е необходимо и добро разбиране за особеностите на правната система, както и правните институции и понятията използвани от тях. Това ще допринесе за правилния им превод, както и за правилното и точно прилагане на актовете на ЕС в различните държави членки.

Европейският съюз е единствената международна организация, която приема нормативни актове пряко обвързващи гражданите на държавите членки на ЕС. Едно изключително важно изискване е стандартизацията на текстовете съставяни от ЕС. Всички различни официални езикови версии трябва да бъдат еднакви що се отнася до съдържанието. Но за да се улесни една такава стандартизация, различните версии, членове, параграфи и точки трябва да съвпадат напълно и да са стриктно последователни. Това изискване за идентичност на законодателните текстове е заложено в законодателния процес на ЕС; т.е всички езикови версии функционират наравно и са обвързващи за гражданите на съответните държави членки.

Според Янкова „Еврожаргонът има няколко архаизми, заемки и известен излишен технически речник, но няма нито една от типичните заплетени характеристики на „legalese“ като дълги сложно съставни изречения, лексикални повторения, номинализация“ (Янкова 2013: 129 – 133). Характерните езикови особености на езика на ЕС са: по-кратки и ясни изречения със значително опростен синтаксис, използването на местоимения вместо лексикално повторение, значително по-малко технически термини.

Това, което затруднява комуникацията е изключителното текстуално единство на законодателните актове на ЕС. Резултатът е нестандартни синтактични конструкции, които стават приети форми на употреба на езика. Поради този факт следва да разгледаме специфичната структура на законодателните актове на ЕС.

4. Структура на законодателните актове на ЕС

Законодателните актове на ЕС имат в състава си няколко основни компонента: **заглавие на акта**, **преамбюл** (експозитивна част), **постановителна част** (диспозитивна част). Това е стандартната структура за оформяне на общностните актове (ОПР 2008: 24).

Под „преамбюл“ на правните актове на ЕС се разбира всичко, което се намира между заглавието и постановителната част на акта, тоест това са позоваванията (citations) в преамбюла на акта, съображенията (recitals) и официалните формулировки, които ги съпътстват.

Позоваванията в преамбюла са предназначени за указване на правното основание на акта и основните етапи на процедурата, довели до неговото приемане. (ОПР: 27)

Съображенията имат за цел да мотивират накратко основните разпоредби на постановителната част, без да ги възпроизвеждат или перифразират. Те не съдържат разпоредби с нормативен характер или политически положения (ОПР 2008: 32).

Постановителна част (диспозитивна част)

Доколкото е възможно, постановителната част трябва да се съставя по стандартна структура – предмет и приложно поле; определения; права и задължения; разпоредби, предоставящи изпълнителни правомощия; процедурни разпоредби; мерки за прилагане; преходни и заключителни разпоредби.

„*Постановителната част*“ е нормативната част на акта. Тя се състои от членове, групирани в дялове, глави и раздели. (ОПР 2008: 24).

В постановителната част на обвързващите/нормативните актове не се съдържат разпоредби с ненормативен характер, като например положения или политически декларации, нито разпоредби, които възпроизвеждат или перефразират цели пасажии или членове от договорите или потвърждават действащи правни разпоредби (ОПР 2008: 39).

Поради нормативния характер на тези разпоредби и видовете правни норми съдържащи се в тях се предвижда, че в тях ще има най-честа употреба на (деонтични) модални глаголи.

Заключителна част

Заключителната част на законодателните актове на ЕС включват преходни и заключителни разпоредби (ОПР 2008: 44 – 45).

Заключителната част на правните актове е по-техническа и може да съдържа разпоредби, които да съдържат изменение на по-ранни актове, въпреки че някои законодателни техники отделят изменението на акта от заключителните разпоредби и го вмъкват в самия текст, подлежащ на изменение както правните актовете на ЕС.

Актове – обект на анализ

Настоящото изследване използва два основни източника от данни, които съставляват многообразие от законодателни текстове, събрани за целта

в настоящия Корпус. Корпусът представлява набор от текстове от вторичното законодателство на ЕС на английски език (тук наречен EULEG-EN) и съответният им превод на български език (EULEG-BG).

Текстовете са събрани от електронен източник EUR-LEX. Това е електронната база данни на законодателството на ЕС.

Корпусът от текстове, използван в това изследване е съставен от законодателни текстове от вторичното законодателство на ЕС, което произлиза от Договорите за ЕС и се състои от **регламенти и директиви**.

Корпусите EULEG-EN и EULEG-BG са съставени с цел изследване на модалните глагол *shall* и *may* и техните еквиваленти на български език в законодателните текстове на ЕС. Корпусът EULEG-EN включва 20 броя текстове на английски език, общо 163 174 броя думи, а EULEG-BG – 20 броя текстове на български език, общо 159 748 думи.

– *Регламент*. Има задължителен характер в своята цялост. Регламентите се прилагат пряко, т.е. не е необходимо да се транспонират в националното законодателство. С влизането си в сила те стават действащо право върху цялата територия на ЕС

– *Директива*. Обвързва всяка държава членка само по отношение на резултата, който трябва да бъде постигнат, т.е. директивите са целеви актове. Националният законодател избира с какви средства и под каква форма да постигне искания от директивата резултат. Директивата не е акт с пряко приложение, и за да породи действие във вътрешния правов ред на държава членка, е необходимо тя да бъде транспонирана в националното законодателство.

ОБЩ ПРЕГЛЕД НА МОДАЛНОСТТА В АНГЛИЙСКИЯ ЕЗИК

1. Основни понятия, свързани с модалността

Модалността най-често се представя като широка понятийна категория (включваща семантични понятия като възможност, вероятност, хипотетичност, задължение, разрешение, повелителност и др). Видовете модалности в езика биват твърде разнородно класифицирани (епистемична, деонтична, ориентирана към деятеля, динамична и др.) според теоретичните концепции на различните автори, често без да се отчита разликата между модалностите в логиката и модалностите в езика. Също така тя е кодирана по различни начини в езиците, които включват окончания, спомагателни модални глаголи, модални думи, наречия, частици и др.

Всички автори, които се занимават с изследване на модалността в езика, са на мнение, че не е лесно, та дори е невъзможно да се даде универсална дефиниция на езиковата модалност, която да е общовалидна за различните езици. „Големият проблем с понятието модалност е не само, че има голямо разнообразие от значения в различните езици, но това, че няма една основна характерна черта“ (Палмър 1993: 4).

Според Байби няколко са причините, затрудняващи дефинирането на понятието модалност, които се срещат при междуезиково сравнение „Първата е, че семантично/функционалната област на модалността е много обширна. Друга причина е тази, че модалността се поддава най-добре на изучаване в социалния и интерактивен контекст, т.е. много от функциите на модалността са неизменно вплетени в контекста на социалното общуване и следователно не могат да бъдат описани достатъчно добре, ако не отчитаме контекстната свързаност в интерактивния дискурс. Трета и най-важна причина е степента, до която езиците варират в тяхното свързване на релевантно семантично съдържание с лингвистичните форми (Байби и Флайшмън 1995: 3).

Но ако искаме да достигнем до някаква теоретична дефиниция, трябва да открием общото между всички модални изкази. Най-обща черта на модалните изкази е, че те *не представят ситуацията като прости факти*. Модалността е по-богато семантична от просто „липса на фактивност“ (Хъдълстън и Пулъм 2002: 173). По-точно ще е определението, че модалното значение *включва понятията необходимост и възможност* (necessity and possibility). През последните години все повече учени смятат, че езиковата модалност е обвързана предимно с тези две понятия) както и че *включва отношението/ангажираността на говорещия, относно истинността на пропозицията или възможността и необходимостта на осъществяването/реализация на ситуацията, изразена в пропозицията*.

2. Видове модалност в езика – теории

Според Ван де Аувера и Плунгиан „модалността и нейните видове може да се дефинира и наименова по различни начини, т.е. не съществува само една единствена дефиниция. Единственото условие е, че човек ясно трябва да покаже, как той използва тази дефиниция“ (Ван де Аувера и Плунгиан 1998: 80).

Следва да разгледаме някои от най-разпространените теории за видовете модалност.

Епистемична и деонтична модалност

Традиционно модалността се подразделя на два вида – „епистемична“ и „деонтична“ модалност (Лайънс 1977; Палмър 1986, 1993, Хъдълстън и Пулъм 2002). И двата термина първо биват използвани от модалната логика (фон Райт 1951: 1) и произхождат от класическия гръцки език.

Терминът „епистемична“ модалност произлиза от гръцката дума за „знание“ и представлява квалификация на пропозицията от страна на говорещия по отношение на нейната истинност. Примери:

He must have been in his office.

He may have been in his office.

Терминът „деонтичен“, произхожда от гръцкото *deon* и има значение на „задължителен“ „обвързващ“ и най-общо се отнася до „налагане на задължение или забрана, даване на разрешение и др.“ (Хъдълстън и Пулъм 2002: 178). Следователно деонтичната модалност включва категории като „задължение“, „разрешение“, „забрана“ (Хъдълстън и Пулъм 2002: 178). Деонтичната модалност е такъв тип модалност, която квалифицира процеса в модализираната пропозиция от гледна точка на неговото протичане.

You must go to school.
You may stay if you wish.

При деонтичната модалност Хъдълстън и Пулъм (2002: 178) откриват „деонтичен източник“, който според тях може да бъде човек, власт, някаква конвенция, от които произтича даденото задължение. В примерите по-горе „деонтичният източник“ може да бъде родител, преподавател и др.

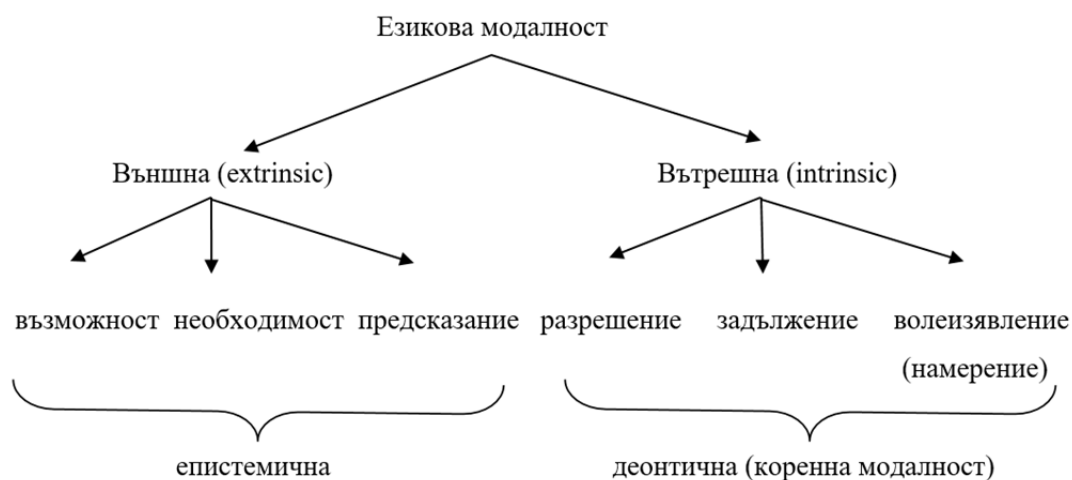
Разделението на епистемична и деонтична модалност е използвано почти от всички учени, занимаващи се с модалност (Лайънс 1977; Палмър 1976,1990, 1993; Ван де Аувера 1998). Но това разделение на модалностите изисква още една отделна модалност – **динамична модалност**, която се отнася до категорията „способност“ (ability).

Фигура 1. (по Байби и Флейшмън 1995: 5 – 6)

Вътрешна и външна модалност

Куърк и съавтори, които също избягват да използват термините епистемична и деонтична модалност (Куърк и др. 1985: 219 – 221) дават по-различно наименование на видовете модалност, като ги наричат **вътрешна** (intrinsic) и **външна** (extrinsic), но всъщност особеностите и категориите, които тези два вида модалност включват, не се различават съществено от тези, които спадат към епистемичната и деонтична модалност (виж фиг. 2 по-долу).

Фигура 2. (по Куърк и др. 1985: 221)

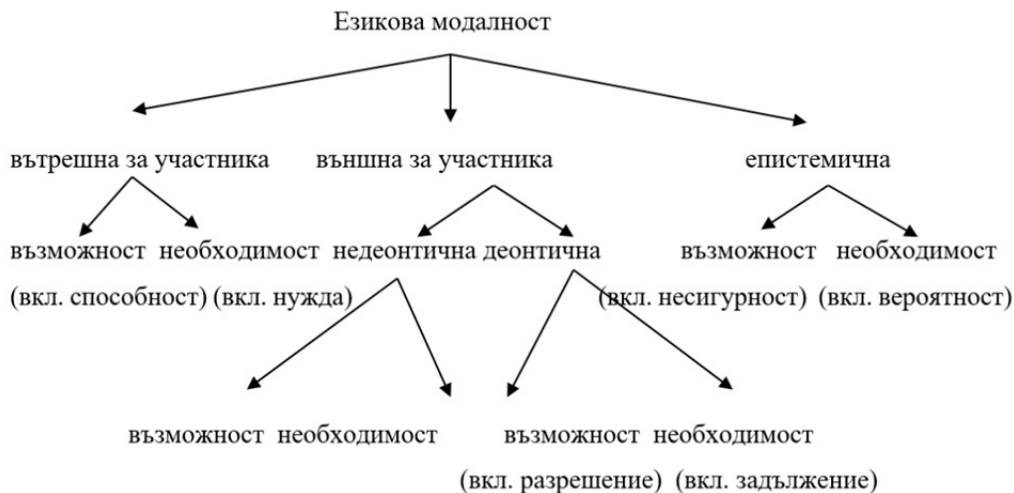
Модалност, ориентирана спрямо вършителя, говорещия и епистемична модалност

В други изследвания върху модалността Байби и нейните сътрудници (Байби и Палиука 1985; Байби и Флайшмън: 1995) предлагат малко по-различна класификация, която се базира върху междуезиково изследване. Те различават следните видове модалност: (виж фиг. 1)

- **епистемична** (възможност, необходимост)
- **ориентирана спрямо вършителя** (желание, задължение, способност, коренна възможност, разрешение)
- **ориентирана спрямо говорещия модалност** (изразена чрез различни речеви актове като императив (повелително), хортатив (увещаване) и оптатив (пожелание)).

Модалност вътрешна или външна за участника в комуникацията и епистемична модалност

При класификацията на видовете езикови модалности се акцентира върху важноста да се отчита обвързаността ѝ с участниците в комуникацията, което води до отделянето на три типа модалност: **вътрешна за участника в комуникацията, външна за участника модалност и епистемична модалност** (Ван де Аувера и Плунгиан 1998: 80 – 86). Деонтичната модалност в този случай се приема за субелемент в рамките на външната за говорещия модалност. При тази концепция, за разлика от класификациите от фиг. 1 и 2, всеки от получените четири подвида модалности се разделя на още подвидове според изразяването на възможност или необходимост.

Фигура 3. (по Аувера и Плунгиан 1998: 80 – 81)

Както се вижда от представените дотук теории, сред авторите се забелязва липса на единодушие по основни въпроси, засягащи същността на модалността и нейните модални реализации. Въпреки това повечето лингвисти се обединяват около тезата за съществуването на две фундаментални семантични ядра на модалността – значенията *възможност* и *необходимост*, които се реализират чрез поне два основни вида модални субкатегории – епистемична модалност (свързана с *възможността*, *вероятността*, *сигурността* или *необходимостта* за реализация на действието според съществуващите познания и наличните данни) и деонтична (коренна) модалност, изразяваща *необходимостта* или *възможността* при реализацията на действието, извършени от морално ангажирани деятели/лица, и свързавани се със социалните функции *разрешение*, *забрана* и *задължение*.

В това изследване ние ще използваме недвусмислените и ясни категории на модалността – деонтична (задължение, разрешение забрана), епистемична (необходимост или възможност), тъй като таксономичните понятия са от голямо значение. А когато става дума за по-обширните категории на модалността, ще възприемем традиционното разделение на „деонтична“ и „епистемична“ модалност, тъй като те са значително по-ясни за потенциалния читател.

СЕМАНТИКА И ПРАГМАТИКА НА МОДАЛНИТЕ ГЛАГОЛИ *SHALL* И *MAY* И ТЯХНАТА ЮРИДИЧЕСКА УПОТРЕБА

1. Значения и употреба на *SHALL* в съвременния общоупотребим английски език и в юридическия английски език

В съвременния общоупотребим английски език употребата на *shall* е намаляла значително през годините и по този начин той се е превърнал в почти архаичен глагол, но за разлика от това употребата му в правните текстове е

изключително честа. Сред авторите на граматика и научни изследвания относно конструкциите, образувани със *shall* + инфинитива на смисловия глагол, в съвременния английски език съществува разногласие. Тъй като няма да разглеждаме становищата поотделно (те не са от значение за настоящото изследване) ще обобщим, че преобладаващото и затвърдило се мнение относно *shall*, е това че той е глагол, който трябва да се разглежда на синхронно ниво като модален спомагателен глагол с двойна функция – изразяване на бъдеще време и деонтична модалност (Куърк 1985: 219, Лийч 1987: 57, Палмър 1979, Минков 1958: 149 – 156, Грънчаров 1989: 131).

В съвременния английски език основните значения на *shall* са както деонтични, така и за изразяване на бъдеще време. *Shall* няма епистемично значение (Коутс 1983; Палмър 1990, Грънчаров 1989).

Обаче някои автори като Куърк (1985: 219, 230) причисляват „предсказание“ (prediction), изразено с *shall* към външната модалност (extrinsic), която съвпада с епистемичната модалност (extrinsic \approx epistemic).

Според Лийч *shall* има двойна функция: на модален спомагателен глагол в трето лице ед. и мн. ч. и на спомагателен глагол за изразяване на бъдеще време в първо лице, ед. и мн. ч. Тези две функции са толкова близко, че е трудно да се различат (Лийч 1987: 57)⁴.

Употреба на SHALL в юридическия английски език

Според лингвистите конструкциите с *shall* в съвременния английски език е на модален глагол. Модалният спомагателен глагол *shall* има значения на „задължение“ (официално) „предсказание“, „заповед“, „обещание“, „решимост“, „желателност“, а също така се използва за изразяване на „бъдеще време“. Но дали тези модални значения са достатъчни и ще се отнасят ли те за юридическите текстове? Модалният глагол *shall* в юридическия език има изключително доминантна позиция сред другите модални глаголи. Неговата употреба в юридическите текстове продължава вече десетилетия. В миналото този глагол е имал различни значения в езика и е изпълнявал разнообразни прагматични функции, които са се запазили и в съвременния английски език, като например да изразява задължение, бъдеще време, намерение, предсказание. Готи смята, че *shall* се е запазил през годините тъй като той изразява както задължение, така и бъдеще време, и двете значения от които са „скрити/загатнати в самото естество на нормативните актове.“ (Готи 2001: 93). Също така неговото деперсонализирано естество – или „impersonalization“ както го дефинира Шарчевич (Шарчевич 2000: 176) го прави предпочитан в юридически текстове, където се избягват каквито и да е препрощания до 1. и 2. л., а се предпочита 3. л. ед. ч. като неутрална и безлична форма. Въпреки че *shall* има различни значения – за задължение, за изразяване на бъдеще време, този глагол е

⁴ В това изследване „предсказание“ изразено с *shall* ще се смята към категорията бъдеще време, подобно на Хр. Грънчаров 1989.

предпочитан в юридическите текстове както в миналото, така и сега. Статистиката показва, че съвременният *shall* в правните актове е най-често използваният модален глагол – 23% от всички спрегаеми глаголни конструкции и е два пъти по-често използван от *may* – който е втори по употреба в нормативните актове (Уилямс 2005: 110).

Shall е основният глагол в евролекта (eurospeak), който изразява задължение. В „Общо практическо ръководство“ (ОПР 2008: 12 – 13) е записано че „2.3.2 в постановителната част на актовете с обвързващ характер глаголите на френски език се употребяват в сегашно време, изявително наклонение, а на английски по принцип се използва спомагателният глагол „*shall*“, следван от инфинитив. Употребата на бъдеще време следва да бъде избягвана, в рамките на възможното, и на двата езика. Авторите на *English Style Guide* също се опитват да разяснят използването на *shall* в законодателството на Европейския съюз по следния начин „този глагол често създава проблеми при употребата, тъй като е рядко използван в ежедневната реч“. Затова те предписват в постановителната част на актовете с обвързващ характер *shall* да се използва, когато се дава положително разпореждане (positive imperative) например „This form *shall* be used for all consignments.“; а *shall not* при отрицателно разпореждане (negative imperative) – „The provisions of the Charter *shall not* extend in any way the competences of the Union as defined in the Treaties“ (English Style Guide 2016: 47– 48).

Една причина *shall* да е предпочитан пред *must* е, че последният се използва да изрази и (епистемична) логическа необходимост (logical necessity), която според Куърк и съавтори (1985: 224 – 225) е паралелна на употребата на *may* за епистемична възможност; по този начин може да се нарече „епистемична необходимост“ (epistemic necessity).

2. Модалност и прагматични функции на *SHALL* в законодателните текстове на ЕС

В това изследване поддържаме тезата, че не може да се говори за правилна или неправилна употреба на *shall* в правните текстове, ако на първо място анализът му не се сведе до определен вид правен текст, който действа в определена правна система. Затова ще трябва да се вземе предвид анализът на прагматичната функция на вида правен текст и на тази основа да се постави и морфо-синтактичният му анализ, с цел определяне на ролята му в този специфичен контекст. Поради този факт настоящото изследване разглежда модалността и от прагматична гледна точка.

Езиковата модалност като лингвистичен феномен играе много важна роля в езика, използван в законодателните текстове на ЕС, тъй като разкрива разнообразните прагматични цели на тези текстове, а също така и посреднички между институциите на ЕС и адресатите на законодателството на ЕС, представени от държавите членки.

Подходът, който възприемаме в това изследване, взема под внимание както законодателните, така и дискурсивните функции на видовете текстове (вж. Таблица 1) и прави възможно текстовете от вторичното законодателство на ЕС да се разделят на две групи: регламенти/решения и директиви/рамкови решени (Калиендо, Мартино, Венути 2005: 383). В това изследване корпусите са съставени само от регламентите и директивите с цел хомогенност на данните и обхват на разглеждания проблем.

За да изследваме от прагматична гледна точка езика, използван за изразяване на правните норми в настоящето изследване на законодателните текстове на ЕС, ще ни е необходимо също така направеното от правния философ Каркатера (1994: 224 – 225) разграничение, на „прескриптивни“ (prescriptive) и „конститутивни“ (constitutive) правни норми. Той дефинира прескриптивните правни норми като произвеждащи резултат при прилагането на натиск върху поведението на даден субект; докато конститутивните правни норми произвеждат контекстуално ефекта, който заявяват, т.е. те го съставляват с влизането си в сила. Например:

*4 (1) Member States **may maintain** national legislation in force at the date of adoption of this Directive (...) D.2011.95, (prescriptive rule)*

*10. Annex I **is replaced** by the text in the Annex to this Regulation. R.2013.346, (constitutive rule)*

Регламентите и съдържащите се в тях конститутивни правни норми се характеризират с много проста процедура – веднага след публикуването им в Официалния вестник на ЕС те стават директно приложими. Езикът им е предимно перформативен, т.е. посочената характеристика на регламентите рефлектира върху начина на езиково изразяване на съдържащите се в тях правни норми – те не предписват резултат, чиято реализация е обусловена от последващо транспониране във вътрешното право, а вместо това посредством директната си приложимост автоматично постигат този резултат (Калиендо, Ди Мартино, Венути 2005: 383). Тъй като действат на цялата територия на ЕС, регламентите нямат определен адресат на правното съобщение.

За разлика от тях при директивите задължението е първо предписано на ниво ЕС, след това „разпознато“ от адресата (държавите членки) на правното съобщение и в крайна сметка осъществено. Стъпката относно „разпознаването“ съответства на националното транспониране на тези законодателни актове. Целта тук е крайният резултат да бъде постигнат от националните власти и поведението на адресата се ръководи от прескриптивното (деонтично) съобщение. Както ще видим, езикът, използван в директивите, е значително по-прескриптивен (деонтичен), отколкото този в регламентите.

В зависимост от специфичните прагматични цели и заложените правни норми в тези текстове те могат да бъдат разделени на перформативни и прескриптивни видове текстове според следните критерии:

Таблица 1. Законодателните текстове на ЕС въз основа на общи критерии

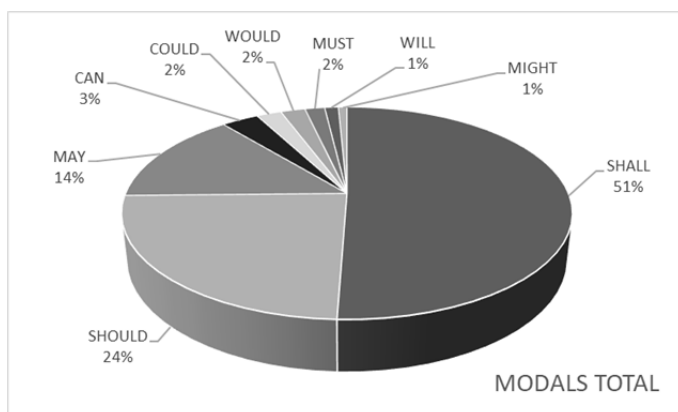
	Регламент	Директива
<i>Прилагане</i>	симултанно	консеквентно
<i>Адресат</i>	имплицитен	експлицитен
<i>Емфаза на задължението</i>	действие	нужда от действие
<i>Език</i>	перформативен	прескриптивен

SHALL в законодателните текстове на ЕС

Таблица 2 показва разпространението на модалния глагол *shall* в анализирания текстове, съставляващи тук събрания корпус на английски език. Тя показва, че *shall* е най-използваният модален глагол в законодателните текстове на ЕС. Въз основа на някои предишни изследвания върху модалността и дистрибуцията на модалните глаголи в законодателните текстове на ЕС може да се заключи, че *shall* е най-често използваният модален глагол (Гарзон 2001; Калиендо 2004; Уилямс 2005).

Таблица 2. Честота на употреба на централните модални глаголи в корпуса от законодателни текстове на ЕС на английски език

	SHALL	MUST	MAY	SHOULD	CAN	MIGHT	WILL	WOULD	COULD
<i>Regulation</i>	754	42	167	313	34	8	20	27	9
<i>Directive</i>	887	13	297	469	69	16	18	41	60

Фигура 4.

Повечето автори приемат за даденост, че функцията на *shall* в правните текстове е за налагане на задължение (*obligation*). Например Тросборг смята, че подобно на *must* глаголят *shall* налага „high degree of obligation“, така че той „обичайно изразява задължение в правните актове“ (1995: 45). Според Тросборг (1995: 136 – 139) тази употреба по необходимост

изисква той да се използва с явен вършител (човек или институция), както е показано по-долу в пример (1), или такъв, който може да се подразбере от контекста – пример (2).

(1) *Art 18 The Commission shall report annually to the Council.*

(2) *Art 5 In order to guarantee compliance with the principle of equal treatment in relation to persons with disabilities, reasonable accommodation shall be provided. This means that employers shall take appropriate measures (...)*
D.2011.95

В заключение на тази изключително прескриптивна интерпретация на значението на *shall* можем да обобщим следното: единствено неговата използване с явен вършител (одушевен предмет или институция) изглежда допустимо, докато при страдателен залог, където няма споменат вършител или такъв, който да се подразбира от текста, или при употреба с неодушевен подлог се смятат за недопустими и лишени от смисъл (как може да бъде наложено задължение на абстрактно понятие?). Следователно *shall* в тези случаи е излишен, тъй като в това си значение той единствено се използва да покаже правния характер на текста. Тези аргументи карат някои автори като Бауърс (1989: 34), Тросборг (1997: 136), Торнтън (2005: 367) и Гарнър (1998: 940) да заключат, че *shall* трябва да се използва само когато „задължение се налага върху одушевен вършител“ (human agent) (Торнтън 2005: 376), т.е. вършител, който е определен или се подразбира от контекста на база на твърдението, че *shall* е неспособен да предаде други значения. Това твърдение обаче е критикувано от Гарзон, защото в определени контексти *shall* има и друго значение освен деонтично и поради това той не може да бъде ограничен до употребата му само с одушевен подлог (Гарзон 2013: 98). Според нея е странно, че сред толкова много автори, занимавали се с проблема, няма такива, които да са потърсили обяснение в други дисциплини, интересуващи се от същите проблеми, а не само в лингвистиката или в правната практика.

Гарзон проучва проблема, като се позовава на богатата литература в областта на теорията за речевите актове и правния дискурс и заключава, че в правния дискурс освен специфично деонтично значение (прескриптивно), *shall* може да има и перформативна стойност. Например:

Art 8. (1) The aid ceiling (...) shall apply regardless of whether the support for the aid project is financed entirely from State sources (Гарзон 2013: 99).

В този случай глаголът не показва никакво задължение, а по-скоро осъществява екстралингвистичния ефект, заложен в изказването. С други думи, глаголът е перформативен и осъществява пропозицията със самото си изричане. Както дефинирахме по-горе, типичният правен термин на това негово свойство е *конститутивен*.

Трябва да отбележим, че разнообразните възможни значения на даден модален глагол често съществуват съвместно. При модалните глаголи ви-

наги се запазва елемент на бъдеще време, *must* и *may* могат да бъдат както епистемични, така и деонтични, а в случая с *shall* деонтичността и перформативността съществуват съвместно.

Палмър също така твърди, че когато са използвани деонтично, т.е. когато ръководят човешкото поведение, модалните спомагателни глаголи *shall*, *may* и *must* са изначално перформативни: „критерият перформативност може да бъде разгледан като основен за дефинирането на деонтичните модални глаголи. Те дават или отказват „разрешение“, „налагат“ задължение. Също така при тях е нормално да нямат минало време, тъй като перформативите не могат да бъдат отнасяни към миналото, действието се случва в момента на говоренето“ (Палмър 1990: 70).

Regulation (EC) No70/2001 shall be amended as follows.

В този случай глаголната форма налага задължението да се осъществи, т.е. да бъде направена поправка и в същото време осъществява това действие, т.е. има променен текст.

Общото между тези две значения – деонтичност и перформативност, е следното: и двете гарантират, че дадено събитие ще се случи или че определено действие ще бъде извършено (Гарзон 2001: 165).

При анализа на корпуса (вж. Таблица 1) стана очевидно, че *shall* придобива различни нюанси според контекста, в който е употребен. Примерите показват две възможни прагматични употреби на *shall*:

(Пример 1) 5 (3) The global resources shall be implemented through the following means: (...) R.2014.515

(Пример 2) 10 (1) Member States shall take such measures as are necessary, in accordance with their national judicial system, to ensure that (...) D.2011.95

Пример (1) е извлечен от регламент на ЕС и показва перформативната стойност на *shall* в този определен вид текст, т.е. чрез изказването се създава резултат. Невъзможността да се наруши правилото за поведение също така се подразбира от липсата на специфичен адресат на правното съобщение. Употребата на страдателен залог се смята за индикатор на перформативността на глаголите. Остин (1962: 59) заключава, че „един много разпространен и важен тип на несъмнен перформатив имат глаголите в страдателен залог“.

Обратното, в пример (2) същият модален глагол *shall* е представен в нов контекст (директива). Тук *shall* разкрива ясно прескриптивното съобщение на съответната директива и посочва, че трябва да се вземат необходимите мерки, за да се постигне дадена цел.

Гарзон (2001: 165) също така подчертава, че деонтичната модалност е ориентирана към деятеля (agent-orientedness). Съществуването на реципиент (animate recipient or institution) на задължението е типично за прескриптивния език. В тази връзка *shall* съпътства подлога *Member States* (основен адресат на законодателството на ЕС) много често при директивите и по

този начин потвърждава силно прескриптивния характер на този тип документ (таблица 3).

Например:

Art. 12 Member States shall take care that the provisions adopted pursuant to this Directive, together with the relevant provisions already in force in this field, are brought to the attention of the persons concerned by all appropriate means, for example at the workplace, throughout their territory.

Таблица 3. Употреба на shall с подлога Member States (държавите членки)

	<i>Regulation</i>	<i>Directive</i>
<i>Member states shall ... (they shall /it shall ...)</i>	78	360

В таблица 3 се наблюдава по-висока честота на употреба на *shall* в директивата – 360, отколкото в регламента – 78. Поради особения прагматичен характер на директивата *shall* изразява прескриптивна (деонтична) модалност, когато е използван с подлога *Member states, the Commission* тъй като в тези случаи се налага задължение (таблица 3).

3. Значения и употреба на МАУ в съвременния общоупотребим английски език и в юридическия английски език

Модалният глагол *may* изразява както епистемична, така и деонтична модалност. Като епистемичен глагол той изразява епистемична възможност (epistemic possibility), а като деонтичен глагол – деонтична възможност т.е. разрешение (deontic permission). Той също така се използва в пожелателни изречения (архаична употреба).

Вторият най-често използван модален глагол след *shall* в английския юридически език е *may*, който може да бъде открит в една от седем от всички конструкции със спрегаем глагол (Уилямс 2005:121 – 122). Заедно с *shall*, *may* е единственият друг модален глагол (въз основа на статистика от корпусите Lancaster-Oslo/Bergen (LOB) corpus и Brown), чиято употреба е по-широка в английския юридически език, отколкото употребата му в общоупотребимия английски език (Фоли 2001: 193). Както е добре известно в съобщителни, положителни изречения в правния дискурс основното му значение е да „дава правомощия за взимане на решение“ (confer discretionary power) в пряк или косвен/непряк начин. В отрицателни изречения *may* изразява забрана. Въпреки това, в нормативните текстове *shall not* е по-често използваната конструкция за забрана от *may*.

Според Тросборг (1997: 48) „Разрешението, което произлиза/произхожда от някаква власт, която най-често е говорещият (адресант) се изразява с модалния глагол *may*. В законодателството, източникът на власт е законодателството, което разрешава/дава разрешение на даден орган/субект да извърши

определено действие т.е законодателството не нарежда на органа да стори това (както е в случая със задължението с *shall*) а предоставя своето разрешение относно даденото действие да бъде свършено.“ Това значение съвпада с етимологията на думата *may – to have the power* (Бауърс 1989: 31).

4. Модалност и прагматични функции на МАУ в законодателните текстове на ЕС

Главен недостатък на анализите, в които за изходна точка се приема значението е твърде изкуственото разкъсване на семантичното съдържание на модалните глаголи. Предвид голямата зона на застъпване между епистемична и деонтична модалност в английския език и липсата на точни указания за употребата на тези глаголи в различните части на законодателните актове много от примерите ще трябва да бъдат причислени към едната или другата модалност до известна степен контекстно обусловени. В помощ на анализа ни отново ще вземем предвид прагматичните особености на законодателните текстове (виж стр. 18 – 22).

От табл. 2 се вижда, че модалният глагол *may* е третият най-употребяван модален глагол в законодателните текстове на ЕС след *shall* и *should*. За разлика от предишни изследвания на дистрибуцията на модалните глаголи в юридическия език (Уилямс 2005: 121), където *may* е вторият модален глагол след *shall*, то в нашето изследване след анализа на корпуса EULEG-EN, той е значително по-рядко използван (465 употреби) в сравнение с *shall* 1688, *should* 782. Тази значително по-малка употреба на *may* в законодателните актове може да се дължи на прагматичните функции на двата текста – регламенти и директиви.

Таблица 4. Употреба на *may* с подлога *Member States* (държавите членки)

	<i>Regulation</i>	<i>Directive</i>
<i>Member states may ...</i> (<i>they may ...</i>)	25	96

Модалният глагол *may* е използван почти два пъти по-малко в регламентите, което е напълно мотивирано поради предимно перформативния характер на вида текст.

Един основен показател за деонтичното значение на *may* в регламентите и директивите е употребата му с подлога *държавите членки* (*Member States*) или с одушевен подлог. В примерите с подлог *Member States* (*държавите членки*) много по-ясно личи деонтичното значение на *may*, тъй като чрез него се дава разрешение на подлога да извърши определено действие. В регламентите има само 25 употреби на *may* с подлог *Member States* (*държавите членки*), докато при директивите употребите му са 96, което е един от факторите показващи, че директивите използват модалните глаго-

ли в деонтичното им значение. Те налагат на адресата на европейското законодателство определени задължения, разрешават му определени предписания за следване, но оставят на националното законодателство на държавите членки методите, по които тези задължения ще бъдат транспонирани. Въпреки преобладаващото значение на разрешение на *may* в директивите, в много от примерите той има и значение на възможност. Въпреки че *English Style Guide*, предписва *may* да се използва в постановителната част на акта в значение на „положително разрешение“, той може да бъде употребен и в значение на епистемична възможност, както ще наблюдаваме в някои примери по-долу.

Епистемичните значения на МАУ в законодателните текстове на ЕС

Епистемичният глагол *may* означава възможността на дадена пропозиция да бъде или да стане вярна/истинна. Може да се перифразира с *it is possible that.../perhaps*. За епистемичния *may* е характерна субективността.

В корпуса от законодателни текстове на ЕС откриваме употреби на епистемичен *may* предимно в подчинени изречения, където значението му не може да се разбере като „разрешение“. Също така, в преамбюла и съображенията на актовете, които части не съдържат нормативни разпоредби, *may* има значение на „възможност“. Очакванията, че законодателните текстове няма да използват епистемичната модалност се опровергава от примери като:

15 (3) The competent judicial authorities shall also take into account whether the information on the infringer would be such as to allow a natural person to be identified and, if so, whether publication of that information would be justified, in particular in the light of the possible harm that such measure may cause to the privacy and reputation of the infringer.

15 (3) Компетентните съдебни органи също вземат предвид дали информацията относно нарушителя позволява да се идентифицира физическо лице, и ако това е така, дали публикуването на тази информация би било оправдано, по-специално с оглед на евентуалната вреда, която тази мярка може да причини на личния живот и репутацията на нарушителя. D.2016.943

9) | In addition, there is a higher risk for businesses in Member States with comparatively lower levels of protection, due to the fact that trade secrets may be stolen or otherwise unlawfully acquired more easily.(...)

9) | Освен това по-висок бизнес риск има в държавите членки със сравнително по-ниски нива на защита, поради това че търговските тайни могат по-лесно да бъдат откраднати или незаконно придобити по друг начин. D.2016.943

В примерите по-горе установяваме, че употребата на *may* е тази на възможност, а не на разрешение.

В корпуса от законодателни текстове на ЕС бяха открити няколко конструкции с модалния глагол *may*, които са клиширани фрази с модалния глагол *may*.

As the case may be
May be the case
Whatever it may be called

В тези примери липсва отенъкът за деонтична модалност и можем да ги причислим към случаите с епистемична модалност. На български език те не се превеждат с модалните глаголи „мога“ и „може“ и по този начин не са модално оцветени.

В зависимост от случая
Такъв е случаят
Независимо от наименованието му

Деонтични значения на МАУ в законодателните текстове на ЕС (разрешение)

Основното значение на *may* в законодателните текстове на ЕС е на деонтична възможност, т.е. разрешение. Това личи най-ясно когато има деонтичен източник, в случая със законодателните актове на ЕС това винаги е законодателят/законодателството, който дава разрешение на адресата за определено действие. За деонтичната модалност също е характерно да е ориентирана към вършителя/агента (deontic orientedness). В случаите, когато е използван подлогът „държавите членки“, одушевен подлог или институционен орган „комисията“, „съвета“, деонтичната модалност личи най-добре, защото става ясно към кого е насочено разрешаването на определен вид действие, маркирано с модалния глагол *may*.

2 (3) Any Member State may provide that a trade mark is not to be registered or, if registered, is liable to be declared invalid where and to the extent that: [...]

2 (3) Всяка държава членка може да предвиди, че дадена марка не трябва да се регистрира или, ако бъде регистрирана, тя подлежи на обявяване за недействителна, ако и доколкото: [...]

СЪПОСТАВИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА УПОТРЕБАТА НА *SHALL* И *MAY* В АНГЛИЙСКИТЕ И БЪЛГАРСКИТЕ ВЕРСИИ НА ЗАКОНОДАТЕЛНИТЕ АКТОВЕ НА ЕС

1. Анализ на конструкциите с модалния глагол *SHALL* в законодателните текстове на ЕС

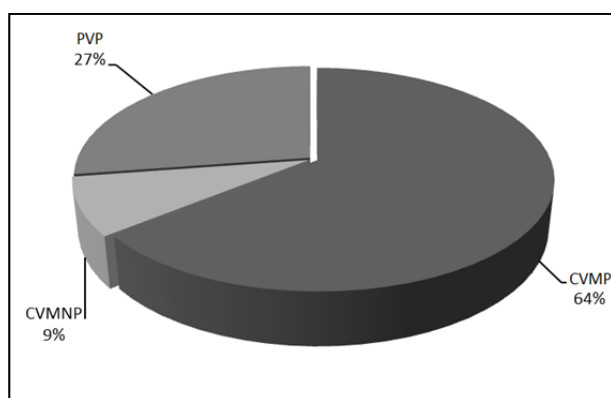
Честотата на „*shall*-конструкциите“ е 1677 повторения в събраните текстове в корпус EULEG-EN.

За целите на изследването ще направим три основни групи „*shall*-конструкции“, които ще бъдат разгледани от морфо-синтактичен аспект:

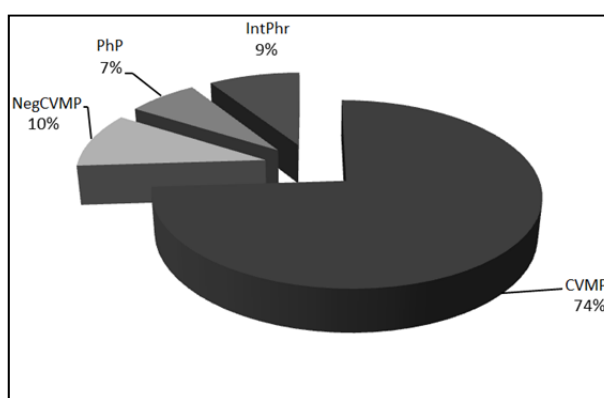
- *CVMP (Compound Verbal Modal Predicate) (съставно глаголно модално сказуемо)*, т.е. *shall+V*;
- *CVMNP ((Mixed) Compound Verbal Modal Nominal Predicate) (сложно съставно модално имено сказуемо) shall be+Adj, N, PP*;
- *PVP (Passive Verbal Predicate) (страдателен залог на глагола) shall be+past participle*.

Тези конструкции са разделени на няколко подгрупи за целите на изследването.

Честотата на употреба на *shall*-конструкциите е 1677 повторения в събраните текстове в корпус EULEG-EN. От тях разграничаваме три главни конструкции с *shall*: *CVMP (1076)*, *CVMNP (141)* и *PVP(459)*.

Фигура 5. Shall-конструкциите в корпус EULEG-EN

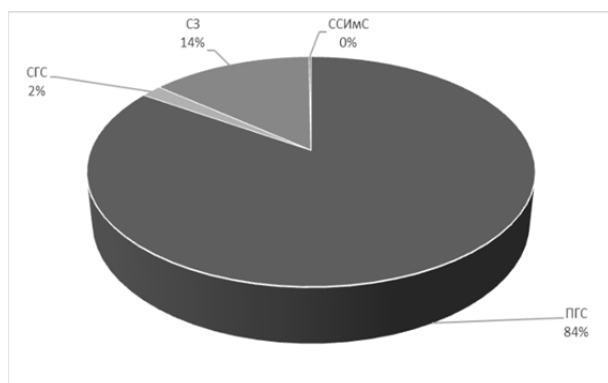

Фигура 6. Shall-конструкциите от вида CVMP в корпус EULEG-EN

А. Конструкции съставно глаголно модално сказуемо CVMP – английски език

Съставно глаголно модално сказуемо (*CVMP*) или *shall+V* е най-използваната конструкция в корпуса (1076 примера). От тях положителните глаголни форми са 796 (*CVMP*) (пример 1) и едва 107 примера на отрицателни *shall* конструкции (*NegCVMP*) (пример 2). Заключаваме, че отрицателните глаголни форми със *shall* са значително малко като употреба поради факта, че законодателните текстове на ЕС по-рядко прибегват към отрицателна императивност (забрана). В останалите 173 примера модалният глагол *shall* е използван с фразеологичен предикат (пример 3) или във вметнатата фраза (пример 4) (вж. примери стр. 28 – 29).

Конструкции съставно глаголно модално сказуемо – български език

Фигура 7. Български еквивалентни конструкции на shall-конструкциите от вида CVMP в корпус EULEG-BG

Като еквивалент на *shall+Verb* или *CVMP* конструкцията най-често се използва просто глаголно сказуемо 681, както и страдателен залог на глагола 111. Само в 3 примера откриваме съставно глаголно сказуемо (*модална дума + да-конструкция*) (пример 1). Английските отрицателни конструкции с *shall* на български език са представени най-вече с отрицателно просто глаголно сказуемо (70 употреби), отрицателен страдателен залог на глагола (23) и само 13 примера с отрицателно съ-

ставно глаголно сказуемо (*модална дума + да-конструкция*) (пример 2). Фразеологичното сказуемо на английски език с *shall* на български е представено с просто глаголно сказуемо (67) и страдателен залог (8 употреби), като по-голямата част (47 употреби) от простото глаголно сказуемо на български език са фразеологични предикати (пример 3). Английската вметната фраза с *shall* е преведена на български с просто глаголно сказуемо 88 примера, които използват вметнато обстоятелствено пояснение, което в по-голямата част от примерите предхожда смисловия глагол (пример 4), 3 употреби с модална дума и 7 в страдателен залог.

Примери:

Пример 1: 9 (3) (...) *the latter shall assess those requests and, if relevant, existing framework agreements, taking into account the criteria provided in Article 10(2) to (4).*

9 (3) (...) *последният трябва да оцени тези заявления и съществуващите рамкови споразумения, ако има такива, като взема предвид критериите по член 10, параграфи 2-4.* (R.2016.545)

Пример 2: 3 (1) *Payment service providers shall not offer or request a per transaction interchange fee of more than 0,2% of the value of the transaction for any debit card transaction.*

1. *Доставчиците на платежни услуги не могат да предлагат, нито да изискват по отношение на операция с дебитни карти обменна такса за операция, надвишаваща 0,2% от стойността на операцията.* R.2010.640

Пример 3: 14 *This Regulation shall enter into force on the 20th day following its publication in the Official Journal of the European Union.*

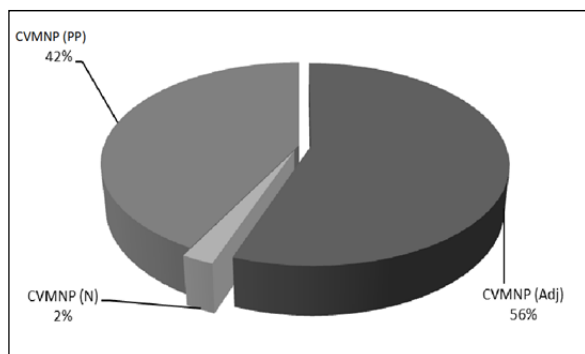
14 Настоящият регламент влиза в сила на двадесетия ден след публикуването му в Официален вестник на Европейския съюз. (R2011.117)

Пример 4: 9 (1). *The participating Member States shall, within the meaning of Article 143 of the EPC, give the EPO the following tasks, to be carried out in accordance with the internal rules of the EPO:*

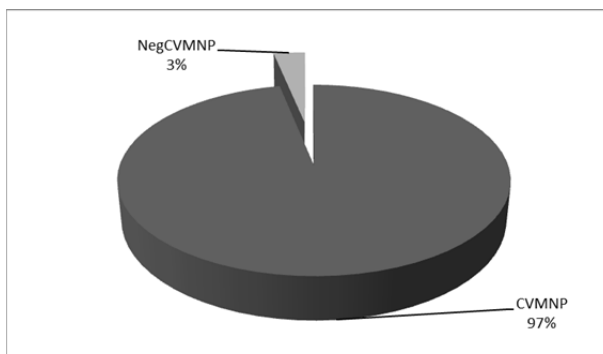
9 (1). *Участващите държави членки възлагат, по смисъла на член 143 от Европейската патентна конвенция, на ЕПВ следните задачи, които се изпълняват в съответствие с вътрешния правилник на ЕПВ:* R.2012.1257

Б. Конструкции сложно съставно модално именно казуемо SVMNP – английски език

Втората група с модалния глагол *shall* е на сложното съставно модално именно казуемо SVMNP или *shall be+Adj; N; PP*, която се разделя на две подгрупи – SVMNP и отрицателна NegSVMNP. Групата с *shall* в положителна форма е представена само от 141 примера, от които 67 употреби с прилагателно име, т.е. *shall be+Adj* (пример1), 18 с предложна фраза (пример 2) и една употреба със съществително име. Отрицателните конструкции със сложно съставно модално именно казуемо са 40 (пример 3) (вж. примери на стр. 30).

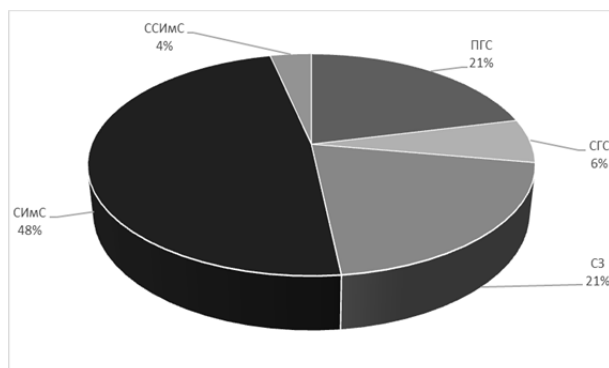

Фигура 8. Shall-конструкциите от вида SVMNP в корпус EULEG-EN

Фигура 9. Shall-конструкциите от вида SVMNP в корпус EULEG-EN

Конструкции сложно съставно модално именно казуемо – български език

Фигура 10. Български еквивалентни конструкции на shall-конструкциите от вид SVMNP в корпус EULEG- BG

Конструкция със сложно съставно модално именно казуемо SVMNP на български е представена с еквивалентната българска синтактична конструкция – съставно именно казуемо 68 (пример 1), но се срещат и употреби на просто глаголно казуемо (30), както и страдателни глаголни форми (29). Отрицателните форми на конструкцията SVMNP не са много – 40. На бъл-

гарски език са представени от отрицателното просто глаголно сказуемо (пример 2), отрицателното съставно глаголно сказуемо, отрицателното съставно именно сказуемо и страдателния залог в отрицателна форма (пример 3). Както казахме по-горе законодателните текстове на ЕС като цяло рядко прибегват до отрицателна императивност.

Пример 1: 15 (...) *The penalties provided for shall be effective, proportionate and dissuasive.*

15 (...) *Предвидените санкции са ефективни, пропорционални и възпиращи.* R.2010.640

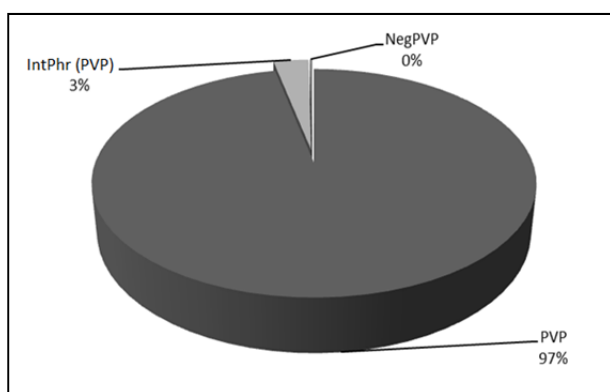
Пример 2: 15 *This Regulation shall be without prejudice to the application of competition law and the law relating to unfair competition.*

15 *Настоящият регламент не засяга прилагането на правото в областта на конкуренцията и на нелоялната конкуренция.* R.2012.1257

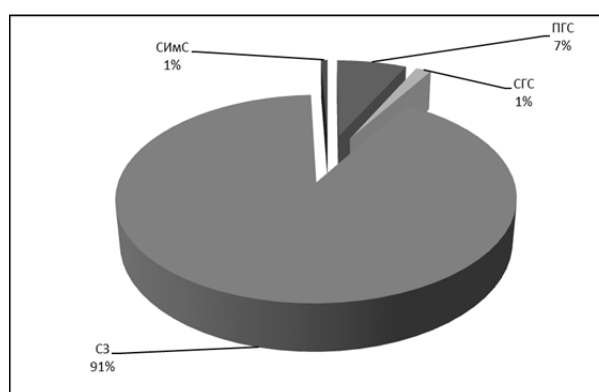
Пример 3: 3 (9) (...) *Such forms shall not be transferable to another catching vessel or trap.*

3 (9) (...) *Тези формуляри не могат да се прехвърлят на друг кораб за улов или далян.* R.2010.640

В. Конструкции страдателен залог на глагола PVP – английски език

Фигура 11. Shall-конструкциите от вида PVP в корпус EULEG-EN

Фигура 12. Български еквивалентни конструкции на shall-конструкциите от вида PVP в корпус EULEG-BG

Много голям брой са и употребите на модалния глагол в страдателен залог PVP (459), т.е. *shall be+p.p.* Тази група беше разделена на страдателен залог от чист вид PVP с 405 употреби (пример 1, стр. 31), отрицателен страдателен залог *NegPVP* само с 22 употреби (пример 2, стр. 31) и вметнатата фраза и страдателен залог *IntPhr (PVP)* 32 употреби. Страдателният залог е една характерна черта на правните текстове.

Конструкции страдателен залог на глагола – български език

Българските преводни еквиваленти на страдателния залог с *shall* също използват страдателен залог. В българските преводни текстове се срещат предимно възвратнострадателни форми на глагола (417 примера) (пример 1 по-долу), но се срещат и примери на употреба на смислов глагол в деятелен залог (32) вместо в страдателен. На синтактично ниво разликата в двата езика е голяма, поради всеизвестния факт, че българският словоред е много по-свободен от английския, който пък е доста по-фиксиран.

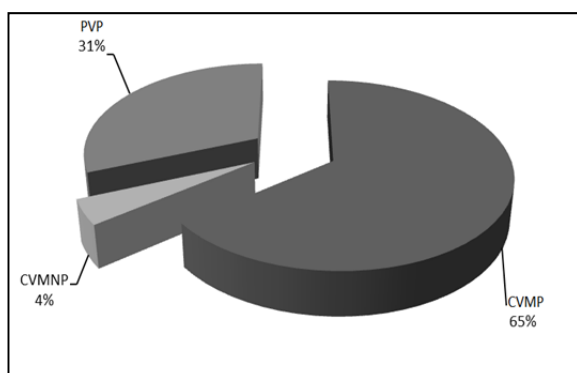
Пример 1: 5 (2). *The European Parliament, the Council and the Member States shall be notified of the measures taken. Such measures shall take effect immediately.*

5 (2). *Предприетите мерки се съобщават на Европейския парламент, на Съвета и на държавите членки. Тези мерки се прилагат незабавно.* R.2015.479

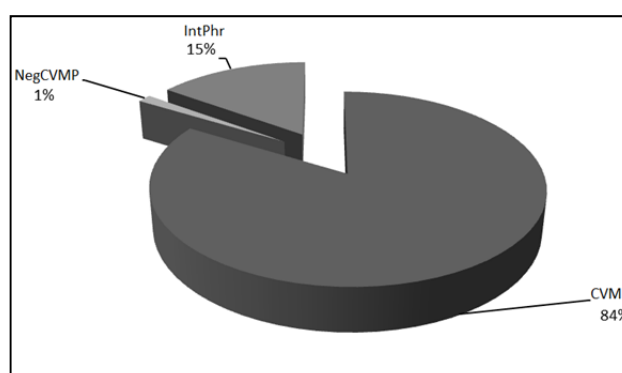
Пример 2: 13 (4). (...) *Penalties shall not be requested if a modification involves only a marginal change in the agreed capacity.*

13 (4). (...) *Не се искат санкции, ако изменението засяга само незначителна промяна в договорения капацитет.* R.2016.545

2. Анализ на конструкциите с модалния глагол MAY в законодателните текстове на ЕС

Фигура 13. May-конструкции в корпус EULEG-EN

Фигура 14. May-конструкции от вида CVMP в корпус EULEG-EN

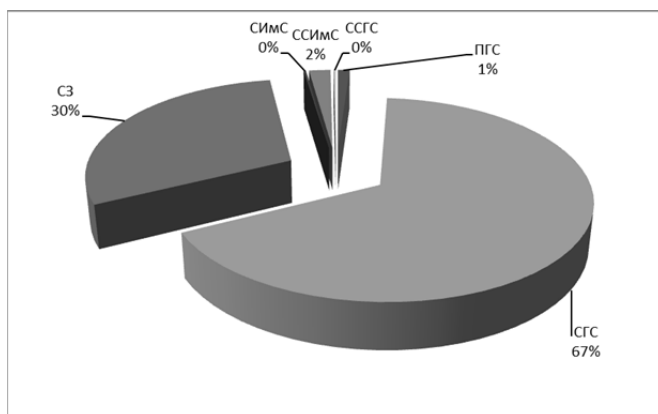
Честотата на *may* конструкциите е 465 повторения в събраните текстове в корпус EULEG-EN. От тях разграничаваме три главни конструкции с *may*: CVMP (299), CVMNP (20) и PVP(144).

A. Конструкции съставно глаголно модално сказуемо CVMP – английски език

Най-често срещаната *may*-конструкция в английския език е *CVMP (may+Verb)* с 299 употреби, като от тях 250 са в положителна форма (при-

мер 1 по-долу), 4 примера в отрицателна форма и в 45 примера модалният глагол *may* е употребен във вметната фраза. При *may*-конструкциите от вида *IntPhr* (вметната фраза) модалното сказуемо е разкъсано от наречие или вметнато обстоятелствено пояснение (*may+IntPhr+verb*) (пример 3 по-долу).

Конструкции съставно глаголно модално сказуемо – български език

Фигура 15. Еквивалентни конструкции в българския език на *may*-конструкциите в корпус EULEG-BG

Конструкцията *may+ verb* (CVMP) най-често се превежда на български език със съставно глаголно сказуемо (242 употреби)(пример 1), т.е. *модална дума + да-конструкция (мога, може)*. Намират се само няколко примера превод с просто глаголно сказуемо или страдателен залог (пример 2). Отрицателното CVMP (*may not+verb*) има само 4 употреби, които са преведени със сложно съставно сказуемо (*не мога, не може*). Групата с вметнатата

фраза с *may* при по-голямата част от примерите е еквивалентната на английската конструкция, т.е. съставното глаголно сказуемо с „мога“ и „може“ е разкъсано от наречие или вметнато обстоятелствено пояснение.

Пример 1: 8 (1). *The proprietor of a European patent with unitary effect may file a statement with the EPO to the effect that the proprietor is prepared to allow any person to use the invention as a licensee in return for appropriate consideration.*

8 (1). *Притежателят на европейски патент с единно действие може да подаде до ЕПВ декларация, че е готов да разреши на всяко лице да използва изобретението като лицензополучател срещу подходяща насрещна престация.* (R.2012.1257)

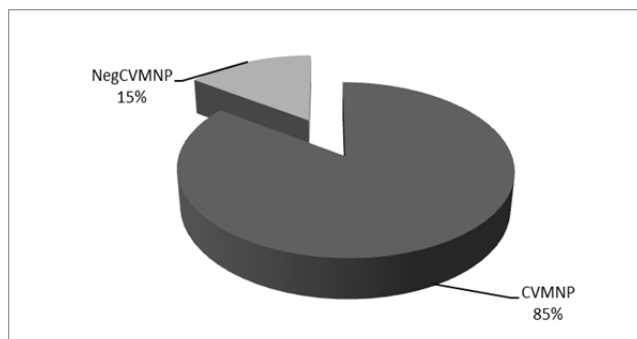
Пример 2: 6 (2) *Member States may depart from those minimum percentages provided that an explanation is included in the national programme as to why allocating resources below those minima does not jeopardise the achievement of the relevant objective.*

6 (2) *Държавите членки могат да се отклоняват от тези минимални проценти, при условие че в националната програма е включена обосновка на начина, по който разпределението, с което се занижава равнището на финансиране под тези минимума, не излага на риск постигането на съответната цел.* (R.2014.515)

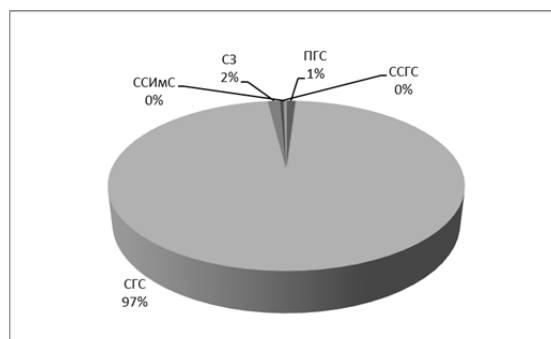
Пример 3: 4 (6.) (...) *The Council may, acting by a qualified majority, amend the Commission's further recommendation.*

4 (6) Съветът може с квалифицирано мнозинство да измени новата препоръка на Комисията. R.2011.1173

Б. Конструкции сложно съставно модално именно сказуемо CVMNP – английски език

Фигура 16. Мау-конструкции от вида CVMNP в корпус EULEG-EN

Фигура 17. Еквивалентни конструкции в българския език на тау-конструкциите от вида CVMNP в корпус EULEG-BG

Английското сложно съставно модално именно сказуемо (CVMNP) – *may be+Adj; N; PP* е представено само с 20 употреби, от тях 17 са в положителна форма и 3 примера в отрицателна форма – *may not +be* .

Конструкции сложно съставно модално именно сказуемо – български език

Българските еквивалентни конструкции на английското CVMNP с *may* са предимно превеждани със съставно глаголно сказуемо и само 4 примера са със сложно съставно именно сказуемо (пример 1), което по принцип е еквивалентната българска конструкция на английското CVMNP. Отрицателната група CVMNP има само 3 примера, които са представени на български език с отрицателно сложно съставно именно сказуемо (пример 2) и един пример на отрицателно съставно глаголно сказуемо.

Пример 1: 25 (1.) *A trade mark may be licensed for some or all of the goods or services for which it is registered and for the whole or part of the Member State concerned. A licence may be exclusive or non-exclusive.*

25 (1.) *Марката може да бъде предмет на лицензия за някои или за всички стоки или услуги, за които е регистрирана, както и за цялата територия на съответната държава членка или за част от нея. Лицензията може да бъде изключителна или неизключителна.* D.2015.2436

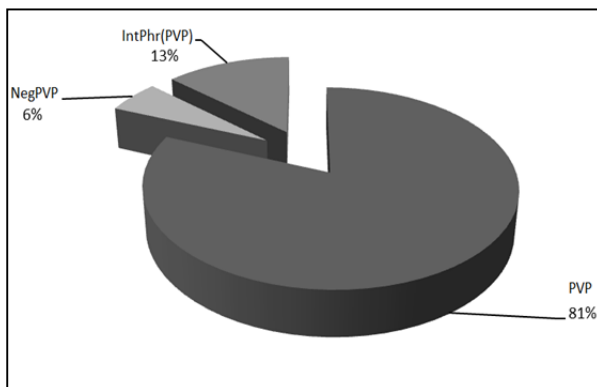
Пример 2: 59) | *Immediate operational needs and constraints may make it impossible to ensure, for example, that the same police officer consistently interview the victim; illness, maternity or parental leave are examples of such constraints. Furthermore, premises specially designed for interviews with victims may not be available due, for example, to renovation. In the event of*

*such operational or practical constraints, a special measure envisaged following an individual assessment **may not be possible** to provide on a case-by-case basis.*

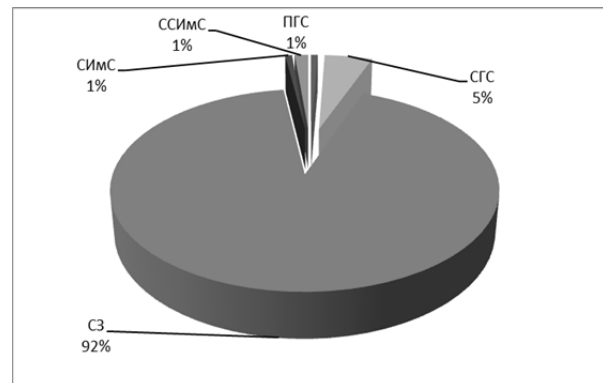
(59) | Поради непосредствени оперативни нужди и ограничения може да не е възможно да се гарантира например, че всеки път един и същ полицейски служител разпитва жертвата; примери за такива ограничения са заболяване, отпуск по майчинство или родителски отпуск. Освен това помещенията, специално предназначени за разпит на жертвите, **може да не са на разположение** например поради ремонт. При такива оперативни или практически ограничения **може да не е възможно** във всеки отделен случай да се предоставя специална мярка, предвидена след индивидуална оценка. D.2012.29

В. Конструкции страдателен залог на глагола PVP – английски език

Групата на страдателния залог с *may* е втора по честота с 134 употреби както се вижда наполовина в сравнение с деятелния залог, което както установихме и при *shall*, е признак, че страдателният залог е предпочитан в законодателните текстове на ЕС. От всичките 134 употреби на страдателен залог с *may* 117 са в положителна форма (пример 1, стр. 35), 19 броя са страдателен залог в отрицателна форма и 8 примера са с вметната фраза.

Фигура 18. Мау-конструкции от вида PVP в корпус EULEG-EN

Фигура 19. Еквивалентни конструкции в българския език на мау-конструкциите от вида PVP в корпус EULEG-BG

Конструкции страдателен залог – български език

Страдателният залог с *may* също е предимно представен на български език от страдателни форми като се предпочитат причастнострадателните форми (*може, могат + бъде/бъдат+минало причастие на глагола*) 108 (пример 1, стр. 35). Незначителен брой са употребите на друг вид сказуемо. Отрицателните форми на страдателен залог с *may* също са представени на български с отрицателни причастнострадателни форми (*не може, не могат+ бъде/бъдат+минало причастие*).

Пример 1: 26 *The Chairman may invite individuals or representatives of bodies with wide experience in the field of employment or movement of workers to take part in meetings as observers or as experts. The Chairman may be assisted by expert advisers.*

26 *Председателят може да кани отделни лица или представители на образувания с широк опит в областта на трудовата заетост и движението на работници да участват в заседания като наблюдатели или като експерти. Председателят може да бъде подпомаган от съветници експерти.* R.2011.492

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

С помощта на прагматиката беше установено, че модалният глагол *shall* не се използва само за налагане на „задължение“, нито пък е използван толкова безразборно, както се твърди в предишни изследвания. Ние установяваме, че неговото значение до голяма степен е обусловено от контекста. При регламентите *shall* има предимно перформативен характер, т.е. със самото изричане на пропозицията се осъществява екстралингвистичният ефект заложен в нея. Липсата на адресат на правното съобщение също е показател за неговата перформативна употреба. При директивите той придобива значително преобладаващо деонтично значение и се използва за налагане на „задължение“, тъй като този вид законодателни актове предписват поведението на адресата на правното съобщение (държавите членки). И в двата вида текстове деонтичният източник е законодателят/законодателството и това до голяма степен определя употребата на модалните глаголи в деонтичното им значение – задължение, разрешение, забрана.

Модалният глагол *may* в двата законодателни акта е различен по честота, като в директивите той е използван почти два пъти повече от употребата му в регламентите, което според нас се дължи, както и при *shall*, на прагматичните функции на текста. Нещо повече, значението на *may* е дори по-спорно от това на *shall*. Това се дължи на факта, че *may* е модален глагол, който е част от деонтичната и епистемична модалност (за разлика от *shall*, който се използва за деонтична модалност и като перформативен глагол). Въпреки че първоначално изключихме наличието на епистемична модалност при този вид законодателни текстове, от примерите беше установено, че в голяма част от подчинените изречения *may* е в значение на възможност. Установяваме също, че въпреки предписанията на ръководствата за съставяне на общностното законодателство на ЕС *may* да се употребява при „положително разрешение“ в постановителната част на актовете на ЕС, този модален глагол е използван и в другите части на акта (в преамбюла). Според разписанията *may not* не трябва да се използва в постановителната част на актовете, за да не се разбира като „отрицателна възмож-

ност“, но такива примери макар и малко на брой бяха открити в анализираниите текстове.

Английските модални глаголи *shall* и *may* имат значения в юридическите текстове различни от значенията им в съвременния общоупотребим английски език.

За разлика от юридическия английски език, в който модалните глаголи се използват предимно за изразяване на различни модални значения, при българския юридически език наблюдаваме употребата на смислови глаголи в деятелен залог, като използването на модални думи е сведена до минимум. По този начин за деонтичния характер на текста не можем да съдим от самия език, а от вида текст. За разлика от *shall*, който почти не се превежда с модалната дума „*трябва*“ в анализираниите законодателни текстове на български език, то *may* се превежда с модалните думи „*мога*“/„*може*“. И в двата езика модалните глаголи *may* и „*мога*“ изразяват както деонтично разрешение, така и епистемична възможност. От направените дотук изводи, базиращи се на морфо-синтактичния анализ на конструкциите с модалните глаголи и след направения прагматичен анализ на законодателните текстове, можем да дадем следните препоръки:

1. Преводът на модалния глагол *shall* на български език в регламентите да бъде със сегашно време, изявително наклонение поради факта, че регламентите използват изключително перформативен език. В случаите, когато има явен вършител на правното задължение като държавите членки, комисията или друг институционален подлог или пък одушевен подлог, преводът на *shall* може да бъде с модалната дума „*трябва*“, тъй като по този начин правното задължение се експлицира недвусмислено. Преводът с „*трябва*“ може да се използва и при директивите, които са значително по-прескриптивни (деонтична модалност).

2. При превода на модалния глагол *may* на български език да се използват модалните глаголи „*мога*“ и „*може*“, тъй като те са най-близкият еквивалент на английския глагол. Трудността при тях произтича от това, че както на английски език, така и на български, тези глаголи имат деонтично значение – „*разрешение*“ и епистемично – „*възможност*“. Единственото, което можем да препоръчаме в случая е, когато се тълкуват значенията им в законодателните актове на ЕС, те да се разбират като „*разрешение*“ в главните изречения на постановителната част на актовете и като „*възможност*“ в подчинените изречения на постановителната част на актовете, както и в преамбюла или в другите ненормативни части на акта.

3. При възможност в различните части на актовете на ЕС да се употребяват различни модални глаголи. Целта се състои в това да няма двусмислици, противоречия или съмнения, относно значението на даден модален глагол. Следователно един и същи модален глагол да се използва по един и същи начин, ако искаме да изразим едно и също нещо, и да изберем друг глагол за изразяването на различно понятие. Модалните глаголи *shall* и

may да се използват единствено в постановителната част на актовете, т.е. нормативната част, в значения на „задължение“, „разрешение“, „забрана“, „перформативност“, а други модални глаголи да се избират за подчинени изречения и в непостановителната част на законодателните актове. По този начин може да се постигне разграничение в значенията на модалните глаголи, а също и различаване на текста в нормативната и ненормативната част на законодателните актове, което ще доведе до последователност на използваната модалност в законодателството.

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Проследени са проучванията в областта на езиковата модалност и са разгледани най-водещите теории в литературата. От всички тях е взимана и изготвена терминология за нуждите на настоящия труд.

2. Изследва се юридическият английски език (език за специални цели) в съпоставка с общоупотребимия съвременен английски език и неговите особености, както и влиянието, което оказват различните правни системи върху него. Всичко това се прави, за да се докаже хипотезата, че модалността има едни прояви в общоупотребимия език и други в езика за специални цели (юридическия език).

3. Проследено е диахронното развитие и е анализирано синхронното състояние на модалните глаголи във връзка с техните значения и честота в общоупотребимия английски език, а след това и тези в юридическия език. Това се постига не само чрез обзора на литературата по въпроса, а и посредством изследването на значителен по обем корпус. По този начин се прави разграничение на значенията и употребата в съвременния общоупотребим английски и юридическия английски език.

4. Основен принос на работата е прагматичния анализ на изследваните текстове, който помага за по-пълното и точно обяснение на повсеместното използване на модалния глагол *shall* в юридическия език.

5. В съпоставителен план са разгледани морфо-синтактичните конструкции с модалните глаголи *shall* и *may*, както и техните преводни еквиваленти на български език, за да се обособят типичните разлики и прилики в изразяване на модалността в двата езика.

6. В следствие на направените комплексни анализи в изследването се дават насоки за подобряване разбирането и превода на модалността предствена чрез модалните глаголи *shall* и *may* в законодателните актове на ЕС.

7. Всички наблюдения и констатации са онагледени чрез техниките на статистическата и математическа лингвистика. Представени са 60 фигури и таблици, съпровождащи разглежданите феномени.

БИБЛИОГРАФИЯ НА ЦИТИРАНАТА В АВТОРЕФЕРАТА ЛИТЕРАТУРА

- Байби 1985:** Bybee, J. *Morphology: A Study of the Relation Between Meaning and Form*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1985.
- Байби и др. 1995:** Bybee, J. & Fleischman, S. *Modality in Grammar and Discourse*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1995.
- Бауърс 1989:** Bowers, F. *Linguistic Aspects of Legislative Expression*. Vancouver: University of British Columbia Press, 1989.
- Ван дер Аувера и др. 1998:** Van der Auwera, J., Plungian, V. A. Modality's Semantic Map.// *Linguistic Typology* 2, 1998, 79 – 124.
- Гарнър 1998:** Garner, B. *A Dictionary of Modern Legal Usage*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Гарзон 2001:** Garzone, G. Deontic Modality and Performativity in English Legal Texts.//*Modality in Specialized Texts*. Bern: Peter Lang, 153 – 173.
- Гарзон 2013:** Garzone, G. Modality and Performativity in Legislative Texts Across Jurisdictions: The Case of Shall.//*The Three Waves of Globalization: Winds of Change in Professional, Institutional and Academic Genres*. Cambridge Scholars Publishing, 06.09. 2015.
- Готи и др. 2001:** Gotti, M., Dossena, M. *Modality in Specialized Texts*. Bern: Peter Lang, 2001.
- Грънчаров 1989:** Грънчаров Хр. *Произход и развитие на аналитично бъдеще със shall/will в английски език*, Велико Търново: 1989. Докторска дисертация.
- Дейвис 1979:** Davies, E.C. *On the Semantics of Syntax*. London, Croom Helm, 1979.
- Илиева 2013:** Илиева, Л. *Преводачът и Темеда – функционална характеристика на съдебния превод*. София: Сиела, 2013.
- Каркатера 1994:** Carcaterra, G. Norme constitutive.// *Il linguaggio del diritto*. Milano: LED, 1994, 219 – 231.
- Коутс 1983:** Coates, J. *The Semantics of modal Auxiliaries*. London: Croom Helm, 1983.
- Куърк и др. 1985:** Quirk, R.; Greenbaum, S.; Leech, G.; Svartvik, J. *A Comprehensive Grammar of Contemporary English*. London: Longman, 1985.
- Лайънс 1977:** Lyons, J. *Semantics 2*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Лейкоф 1972:** Lakoff, R. *The Pragmatics of Modality*. Papers from the 8th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society, Chicago, 1972.

- Лийч 1987:** Leech, G. *Meaning and the English Verb*. London: Longman, 1987.
- Минкоф 1958:** Mincoff, M. *An English Grammar*. Sofia: State Publishing House, 1958.
- Остин 1996:** Остин, Дж. *Как с думи се вършат неща*. София: Критика и хуманизъм, 1996.
- Палмър 1990:** Palmer, F. *Modality and the English Modals*. London: Longman, 1990.
- Палмър 1993:** Palmer, F. R. *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- Ташев 2001:** Ташев, Р. *Теория на тълкуването*. София: Сиби, 2001.
- Торнтън 2005:** Thornton, Garth C. *Legislative Writing*. 4th edition: London-Dublin-Edinburgh: Lexis-Nexis UK, 2005.
- Тросборг 1997:** Trosborg, A. *Rhetorical Strategies in Legal Language*. Narr: Tübingen, 1997.
- Уилямс 2005:** Williams, Ch. *Tradition and Change in Legal English: Verbal Constructions in Prescriptive Texts*. Bern: Peter Lang, 2005.
- фон Райт 1951:** von Wright, E.H. *An Essay in Modal Logic*. Amsterdam: North Holland, 1951.
- Фоли 2001:** Foley, R. Going out in Style? Shall in EU legal English, *Proceedings of the Corpus Linguistics Conference 2001*, University of Lancaster, 185 – 195.
- Хъдълстън 1974:** Huddleston, R. *Further Remarks of the Analysis of Auxiliaries as Main Verb*. *Foundation of language*, 1974, N:11.
- Хъдълстън и др. 2002:** Huddleston, R., Pullum, G. *The Cambridge Grammar of the English language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Шарчевич 2000:** Sarcevic, S. *New approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer Law International, 2000.
- ESG 2016:** English Style Guide.
- ОПР 2008:** *Общо практическо ръководство за съставянето на общностното законодателство*, 2008.
- Янкова 2013:** Yankova, D. *Legal Englishes: The Discourse of Statutory Texts*. Sofia: St. Kliment Ohridski University Press, 2013.
- Калиендо и др. 2005:** Caliendo, G., Martino, G., Venuti, M. Language and Discourse features of EU Secondary Legislation// *Identity, Community, Discourse: English in Intercultural Settings*. Bern: Peter Lang 10.10.2015.
- https://books.google.bg/books?id=pa_LzsmCoyoC&pg=PA381&lpg=PA381&dq=language+and+discourse+features+of+eu+secondary+legislation
(20.09.2017)

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. **Крислова 2014а:** Крислова, К. *Лингвистични аспекти в правната терминология относно изразяване на права, включително и религиозните в международните договори.* в Сборник статии и доклади – „Религиозната толерантност в съвременния свят.“ София: Еко Принт, 2014. 109 – 118.
2. **Крислова 2014б:** Крислова, К. *Има ли бъдеще за „SHALL“ в юридическите текстове?* в Научни Трудове том 52, кн. 1, сб. А. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2014. 138 – 150.
3. **Крислова 2015а:** Крислова, К. *Някои характеристики на юридическия английски език в законодателните актове.* в Брой 2 на юридическо списание *Studia Iuris* <<http://web.uni-plovdiv.bg/paunov/Stidia%20Iuris/broi%202%20-%202015/Kristina%20Krislova.pdf>>
4. **Крислова 2015б:** Крислова, К. *Модалност и прагматични функции на Shall в законодателните текстове на ЕС.* в Научни трудове том 53, кн. 1, сб. А. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2015. 550 – 562.
5. **Крислова 2016:** Крислова, К. *Modals of Obligation in EU legislative texts. Essays in Honour of Michael Grancharov, Trees of Knowledge: Roots and Routes,* Plovdiv University Press, 2016. 95 – 103.
6. **Крислова 2017:** Крислова, К. *Модалните глаголи в законодателните текстове.* в Научни трудове на Съюза на учените в България–Пловдив, Серия А. Обществени науки, изкуство и култура том III, ISSN 1311-9400 (Print) 138- 144; ISSN 2534-9368 (On-line), 2017. 138 – 144.